Leppävirta Timolan osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi 2021

Timo Sepänmaa
Timo Jussila

MIKROLIITTI Oy
PIENI TEHOKAS TERÄVÄ
ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET
TAIDOLLA VUODESTA 1988

Tilaaja: Leppävirran kunta / FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy

Sisältö

Perustiedot **2**
Inventointi **3**
Historiallinen aika 4
Tulos 8
Yleiskartta 8
Lähteet 8
Muinaisjäännökset **9**
1 Leppävirta Mustalampi 9
2 Leppävirta Mansikkamäki 10
Muu kulttuuriperintökohde **11**
3 Leppävirta Välimäki 11

Kansikuva: kaskiraunio Mansikkamäellä

Perustiedot

Alue: Timolan osayleiskaava-alue. Alue sijaitsee Leppävirran etelärajalla, pääosin Valtatie 5:n ja Unnukan välillä.

Tarkoitus: Selvittää kaavan alueen muinaisjäännökset ja muut suojeltavaksi arvioitavat, arkeologiset jäännökset.

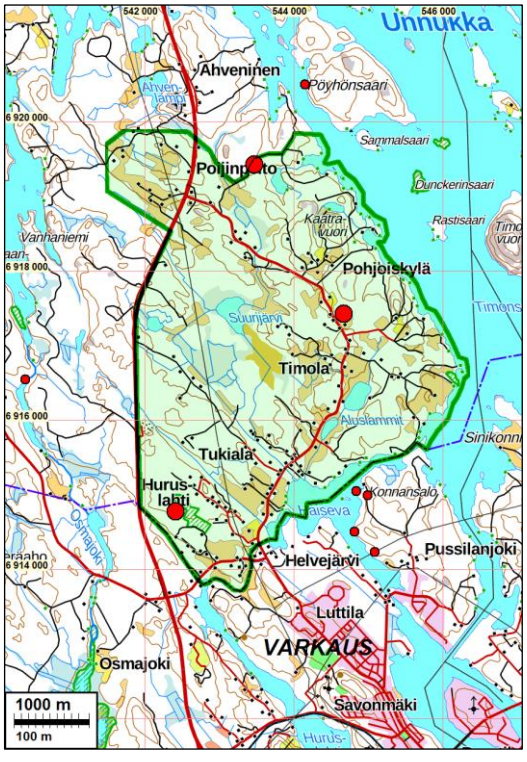
Työaika: Maastotyö 5. – 7.7.2021.

Tilaaja: Leppävirran kunta, kaavakonsultin FCG Suunnittelu ja tekniikan välityksellä.

Tekijät: maastotyö Timo Sepänmaa ja Janne Partanen, arkistotyö ja raportin koostaminen Timo Jussila.

Tulokset Alueelta ei tunnettu ennestään muinaisjäännöksiä eikä muitakaan arkeologisia kohteita. Alueella on runsaasti Muinais-Saimaan rantaviivaa eri tasoilla, mutta maaperä on niillä kivikkoista ja kallioista eikä asuinpaikoille sopivia vähäkivisempiä kohtia löydetty. Alueen vanha historiallisen ajan asutus sijoittuu nykyisten talojen ja tilakeskusten alueelle. Alueen halki kulkeva vanha 1700 luvun lopun linjauksen mukainen Savontie on edelleen käytössä tutkimusalueen kohdalla. Siinä havaittuja muutamia 1980-2000 luvuilla hylättyjä vähäisiä tieosuuksia ei katsottu muinaisjäännöksiksi.

Alueella havaittiin yksi hiilimiilun pohja (kohde 1), kaskiröykkiökohde (2) sekä kaksi kellarikuopan jäännöstä (3). Alueella on siis kolme arkeologista suojelukohdetta.

Tutkimusalue vihreällä muinaisj punaisin palloin.

Selityksiä: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-TM35FIN koordinaatistossa. Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta heinäkuussa 2021, ellei toisin mainittu. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 10/2021. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole mitään kokoelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia ja ne ovat tallessa Mikroliitti Oy:n palvelimella.

Inventointi

Leppävirran kunta on laatimassa osayleiskaavaa kunnan eteläosaan, valtatie 5:n ja Unnukan väliselle Timolan alueelle. Pieni osa alueesta ulottuu valtatien länsipuolelle alueen pohjoispäässä. Etelässä alue rajautuu Varkauden rajaan. Leppävirran kunta tilasi hankkeen kaavakonsultin FCG Suunnittelu ja tekniikka Oy:n välityksellä alueen arkeologisen inventoinnin Mikroliitti Oy:ltä. Timo Sepänmaa ja Janne Partanen tekivät inventoinnin maastotyön heinäkuun alussa 2021, työn kannalta hyvissä olosuhteissa.

Alue on laajuudeltaan noin 18 km^2. Alue sijoittuu Unnukan 81,3 tason ja alueen korkeimman huipun (Haapakallion) 132 m väliselle korkeustasolle. Pääosa alueesta on alle 110 m tasolla ja vain korkeimmat huiput siellä täällä kohoavat sen yläpuolelle. Muinaisen Saimaan korkein ranta 4800 – 4000 eKr. on alueella 93-94 m korkeustasolla. Unnukka on Varkauden kohdalla kuroutunut eteläisestä ns. Suur-Saimaasta noin 500 eKr., minkä jälkeen vedenlasku on ollut hidasta ja vähäistä. Ihmisasutuksen aikainen Ancylusjärven rantataso on Saimaan korkeimman rannan tasossa ja sen alapuolelle, alimmillaan se on ollut nykysenkin vedentason alapuolella. Voidaan todeta, että alueelta tuskin on löydettävissä 4800 eKr. vanhempaa, eli mesoliittisen kivikauden rantasidonnaisia asuinpaikkoja. Periaatteessa jokin sellainen on voinut jossain jäädä Saimaan transgression kerrostamien maiden alle vähemmän poishuuhtoutuneena, joten sopivilla korkeustasoilla kannattaa tarkastella hiekkakuoppien seinämiä syvemmältäkin. Rantasidonnaista esihistoriaa voi siis alueelta löytää n. 95 – 85 m korkeustasojen väliseltä korkeusvyöhykkeeltä.

Alueelta ja sen liepeiltä ei tunneta lainkaan esihistoriallisia muinaisjäännöksiä. Lähimmät sijaitsevat alueen eteläpuolella Varkauden Konnansalossa. Muut alueen läheiset (alueella ei siis ole mitään) tunnetut kohteet ovat erilasia historiallisen ajan ”kuoppia” ja kivirakenteita. Alueella on inventoitu v. 1998 Leppävirran yleisinventoinnissa (Pesonen) ja oletettavasti myös Pohjakallion v. 1996 Leppävirran inventointi on jossain määrin tälle alueelle ulottunut.

Valmisteluvaiheessa tarkasteltiin aluetta kuvaavia vanhoja karttoja 1780 luvun isojakokartoista alkaen 1970-luvun peruskarttoihin – väliin sijoittuu eri aikaisia tilus- ja toimituskarttoja. Alue kuuluu kokonaisuudessaan vanhaan Timolan kylään. 1780 luvun isojakokartoissa on kartoitettu alueen lounaisosa, Tukiala omana yksikkönään (Tukiansalo Marcken belägen Leppävirta sockn). Ennen 1800 lukua alueen kiinteä asutus on ollut varsin arvaa ja vähäistä. Isojakokartoilta paikantuu alueelle kymmenisen taloa (kartat paikoin tulkinnan varaisia, jokin torppa on saattanut jäädä huomaamatta mutta tuskin yhtä tai kahta enempää). 1810 lukua nuoremmissa 1800 luvun kartoissa (1823-1865-1892) asutus on huomattavasti tihentynyt – väestö on Suomessa kolminkertaistunut 1800-luvulla ja sama kehitys näyttää tapahtuneen Timolankin alueella. Alueen halki kulkee historiallisesti merkittävä ja 1700 luvun lopun kartoille merkitty vanha Savontie jota on sanottu myös Kainuuntieksi. Juvalta Kuopioon ja Iisalmeen kulkenut päätie ja Iisalmelta edelleen 1700 luvun lopulla Ouluun ja Kajaaniin. Juvalla vanha 1700 luvun lopun päätie on haaraantunut kaakkoon Viipuriin ja lounaaseen Hollolaan, josta edelleen mm. Hämeenlinnaan.

Inventoinnin valmisteluvaiheessa tarkastettiin alue Maanmittauslaitoksen paikkatietoikkunan (laserkeilausaineistosta laaditun) rinnevarjostuksen avulla. Siitä pyrittiin paikantamaan arkeologisesti mahdollisesti mielenkiintoisia maarakenteita ja maastoja. Joitain kuopparakenteita siinä havaittiin ja ne käytiin mastossa kostomassa, mutta ne osoittautuivat luontaisiksi, virheheijastumiksi (kohdalla ei ollut mitään erityistä) tai nykyaikaisiksi kuopiksi. Rinnevarjostuksesta näkyy hyvin alueen pintamaaperän laatu: kivikkoa - isompaa tai pienempää kiveä. Tasaista vähäkivistä maaperää ei alueella havaittu juurikaan missään muualla kuin pelloilla. Esimerkiksi asumuspainanteilta rinnevarjostuksessa näyttävät kuopanteet Haapakallion eteläosan itärinteellä n. 95 m tasolla osoittautuivat hiljattain raivatuksi hiekkakuopiksi. Alueella maaperä oli hieman vähäkivisempää ja hiekkaista, laikutettua hakattua metsää, mutta mitään esihistoriaan viittaavaa siellä ei

havaittu. Ylipäätään Muinais-Saimaan rantatasoilla ei missään muualla havaittu hyvää maastoa kivikautisille asuinpaikoille missä olisi kannattanut runsaampaa koekuopitusta tehdä. Muinais-rantaa (95-85 m tasot) alueella on tosin runsaasti. Alueen keskellä on liki kokonaan kuivattu Suurijärvi, joka on ollut Saimaan lahtena vielä esihistorian lopulla.

Maastotyössä keskityttiin siis noin 95 m korkeustason ja nykyrannanvälisiin alueisiin ja sen lisäksi historiallista aikaa tarkasteltiin vanhojen karttojen ohjaamana kaikkialla. Menetelmänä maastossa oli silmänvarainen tarkastelu, lapion terän mittaisten koekuoppien teko soralapioilla ja maakairojen pistot. Metallinilmaisinta ei juurikaan käytetty. Tutkittavat alueet valittiin pääosin satunnaisesti (intuitiivisesti) sen mukaan mitä maastossa havaittiin – pyrittiin siis löytämään esihistorialle sopivia maastoja, josta esihistoriaa voisi löytää ja kannattaisi etsiä. Siihen aika pääosin menikin mutta maasto arkeologin kannalta oli lähes kaikkialla ”surkeaa”.

Historiallinen aika

Aluetta voitiin kattavasti tarkastella kolmelta eri 1780 luvun isojakokartalta. Lisäksi tarkasteltiin v. 1823, 1865 ja 1893 laajempia alueita kuvaavia tiluskarttoja (Sutelan ja Tukialan). Käytetyt maanmittauslaitoksen kartta-arkiston isojakokarttojen ”käyttökappaleet” (digitoituina) olivat eräiltä osin suttuisia ja repaleisia ja siten joissain kohdin tulkinnan varaisia. Niiltä paikantui alueelle 10 taloa tai torppaa. Paikannusta 1800 luvun tiluskarttoihin vertailtaessa, on todennäköistä, että lähes kaikki 1780 luvun talot ja torpat paikannettiin. Kaikki ne sijoittuvat nykyisten talojen ja tilakeskusten kohdalle ja pihoille ja kaikki ovat ilmeisesti olleet jatkuvasti käytössä jokeenkin samoilla kohdin 1700 luvulta nykypäivään. Mikään vanha tonttimaa ei siis ole säilynyt mykyaikaiselta maankäytöltä. Emme katso tarpeelliseksi määritellä alueen vanhoja tonttimaita, nykyisiä pihoja, minkään laisiksi arkeologisiksi suojelukohteiksi. Se, että niillä olisi voinut säilyä tunnistettavia ja myöhemmästä toiminnasta erotettavia rakenteita tai erillisiä kerroksia vanhasta, 1800 lukua varhaisemmasta asutuksesta, on hyvin epätodennäköistä.

Talojen nimiä ja muita tarkempia tietoja ei selvitetty – tarkasteltiin siis vain niiden arkeologisesti relevanttia paikkatietoa ja paikan maankäytön historiaa. Kartta seuraavalla sivulla. Talojen koordinaatit, paikannus arviolta 10-20 m tarkkuudella.

N	E	6916748	544698	6917330	545335
6917144	545520	6916655	544774	6915089	543684
6917335	545461	6917651	544478	6915062	543748
6916334	545889	6918174	544409		

Alueen halki on kulkenut historiallisesti merkittävä päätie, vanha Savontie eli Kainuuntie. Se on noudattanut pääpiirteissään nykyisen Timolantien ja etelässä Huruslahdentien linjausta. Alueen pohjoispäässä vanha päätie on kulkenut nykyisen Ahvenmäentien kohdalla. Vanha tielinjaus on ollut valtatienä 1960-luvun alkuun saakka, jolloin uusi 5 tie valmistui sen nykyisen linjauksen kohdalle. Vanha viitostie on paikannettavissa v. 1973 ja 1974 peruskartoilta, jolloin Timolantien eräitä mutkia ei ole vielä oikaistu. Niin tarkasti kuin isojakokartoilta voi vanhan tien paikantaa, on 1780 luvun valtatie noudattanut lähes täysin 1974-5 peruskarttojen Timolantien ja Ahvenmäentien linjausta – joitain pieniä mutkia vaikuttaa suoristetun mutta vanha mutka on jäänyt sittemmin levennetyn tien alle tai on ollut niin vähäinen että mitään merkkejä ei ole vanhasta mutkasta maastoon jäänyt. Savontietä ei ole merkitty 1743/1768 tiekartalle, joten se ei ole ollut vielä tuolloin olemassa ainakaan yhtenäisenä tai merkittävänä valtatienä.

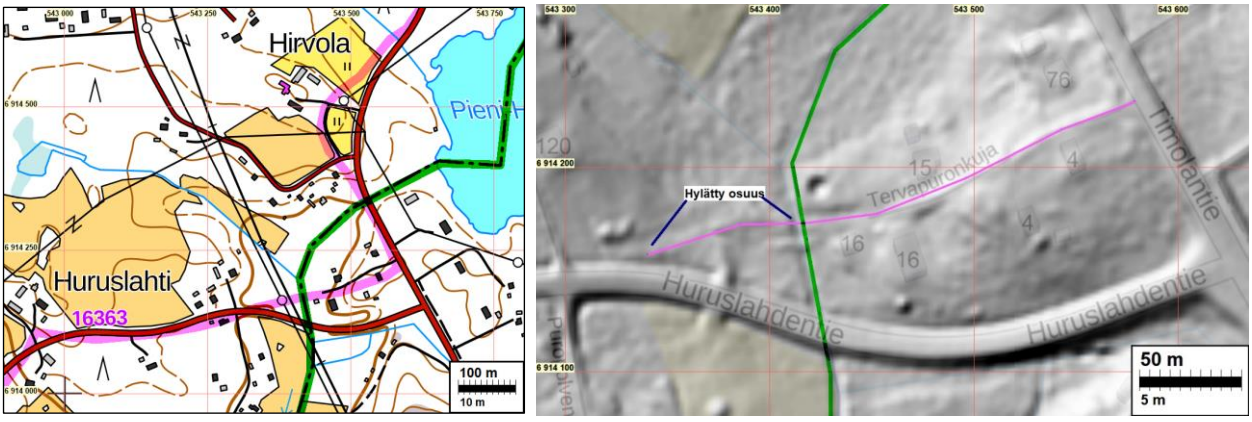
Vanha tie on hylättynä parissa kohden. Hylkäys on tapahtunut 1980 luvun lopulla ja 1990-2000 luvuilla, jolloin tie ei ole ollut enää vanhassa, moottoriliikennettä edeltävässä ”kuosissa” vaan nykyaikaisena autotienä. Kohdilla ei ole mitään erityisiä rakenteita - vain tasaiselle moreenimaal-

le tehtyä modernia tiepenkkaa, josta päällyste on kuorittu pois. En katsoisi näiden pätkien arkeologista suojelua tarpeelliseksi. Kartat näistä paikoista seuraavalla sivulla.

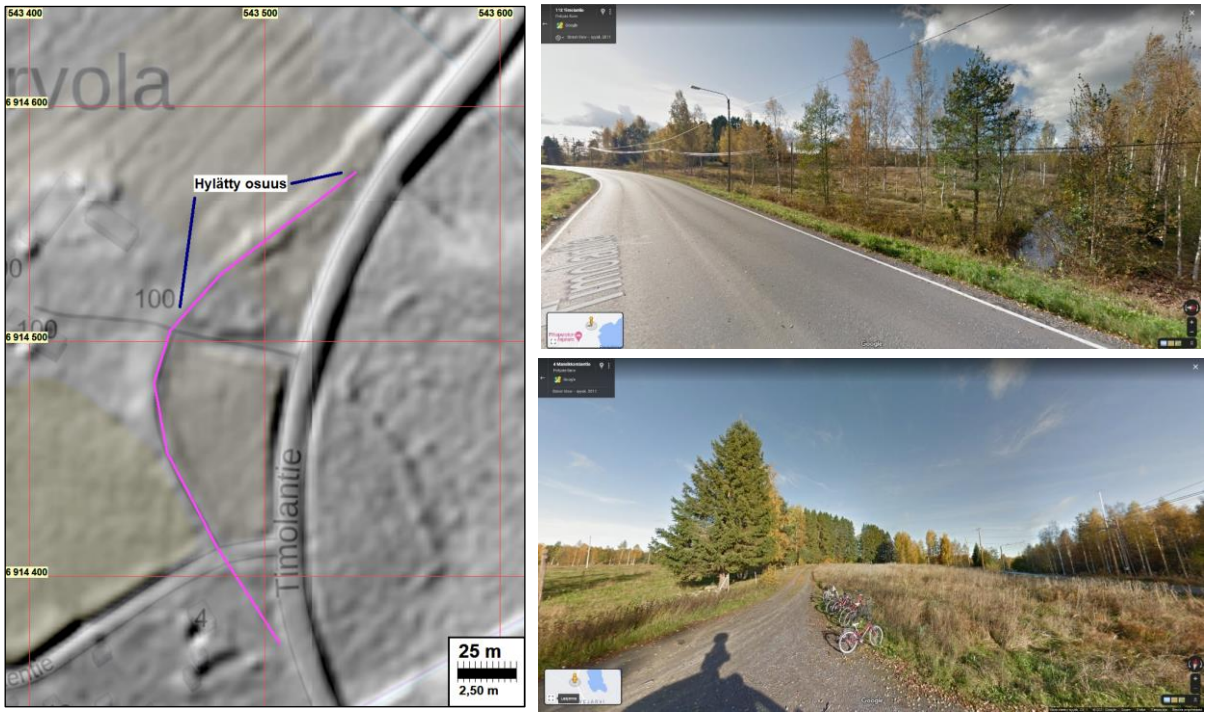

Timolan talot 1780-luvulla (sininen neliö) ja vanha Savontie eli Kainuuntie (sinipunaisella).

Vanha tie Huruslahdella

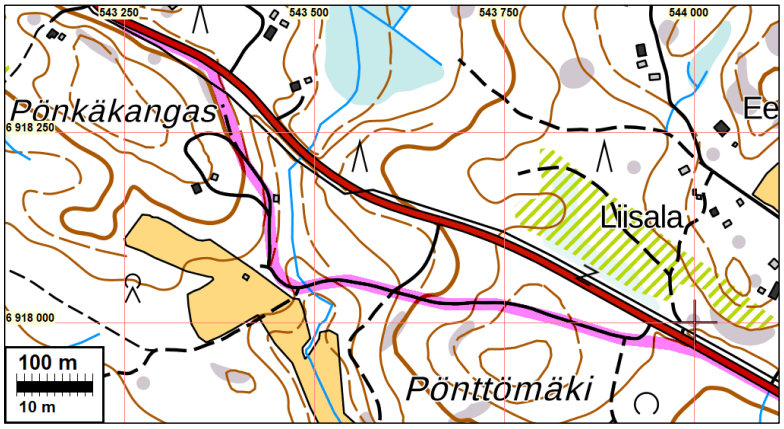

Vanha tielinja ennen 1990 lukua sinipunaisella. Hylätty osuus Tervapuronkujan jatkeena länteen

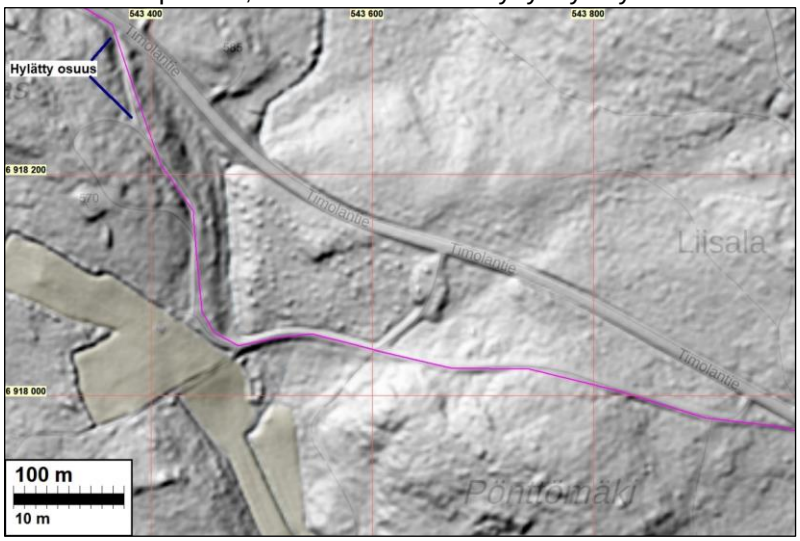

1990 luvulla hylätty vanhan tien osuus Hirvolan kohdalla Huruslahdella. Kuvat yllä hylätyn tieosuuden pohjoispäätä ojan kohdalla (siinä ei enää mitään rakenteita) ja oikaistun tieosuuden eteläpäästä, taloon menevä tie. Kuvat Google 2011.

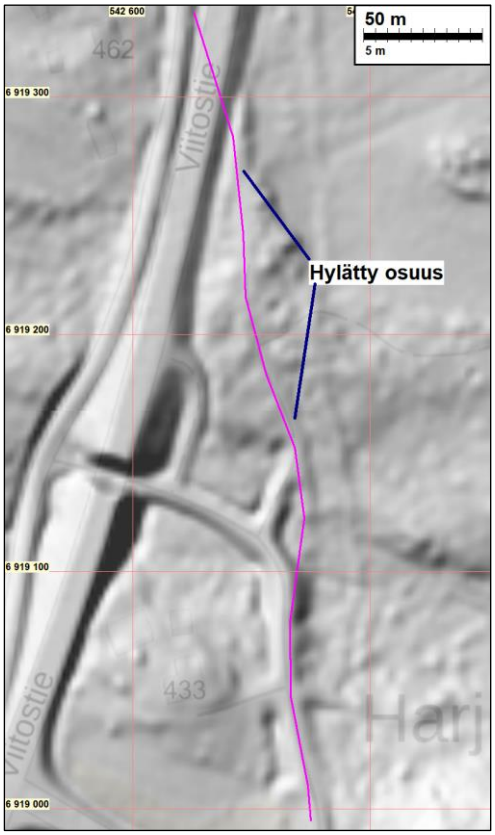
Vanha tie Pönttömäellä-Pönkäkankaalla

Oikaistu vanhan viitostien mutka Pönttömäellä. Suurin osa siitä käytössä taloon menevänä tienä. Aivan luoteispäässä, Pönkäkankaalla on lyhyt hylätty osuus.

Vanha tie Poijinpellossa, viitostien risteyksen alueella

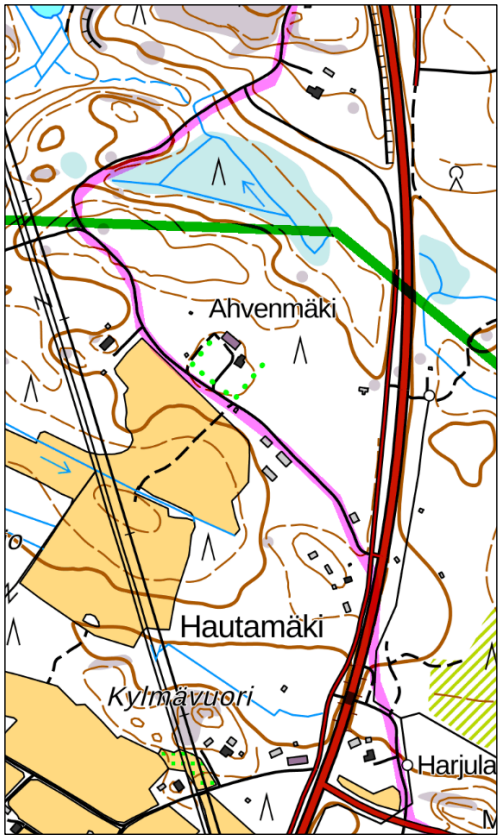

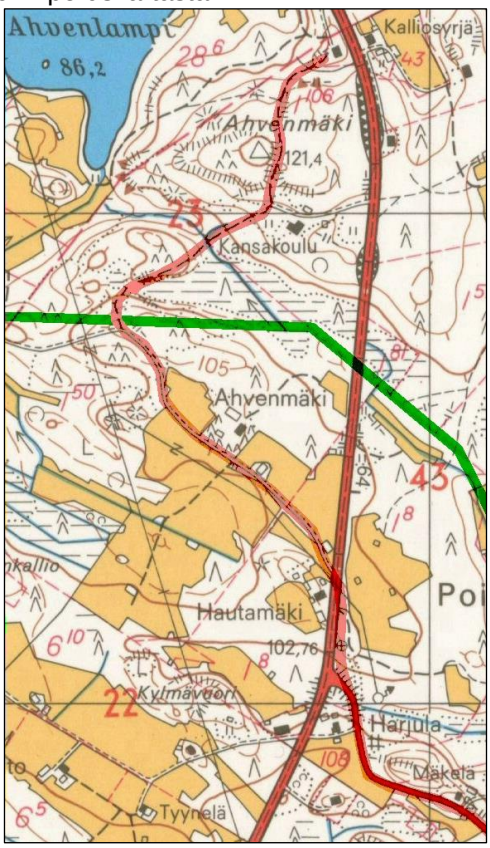
Hylättyä vanhaa viitostietä pohjoiseen ja etelään

Vanha tie Ahvenmäessä

Tie on edelleen käytössä

Ote 1974 peruskartasta

Vanha tie sinipunaisella, alhaalla Harjulan pohjoispuolella Poijinmäen hylätty osuus.

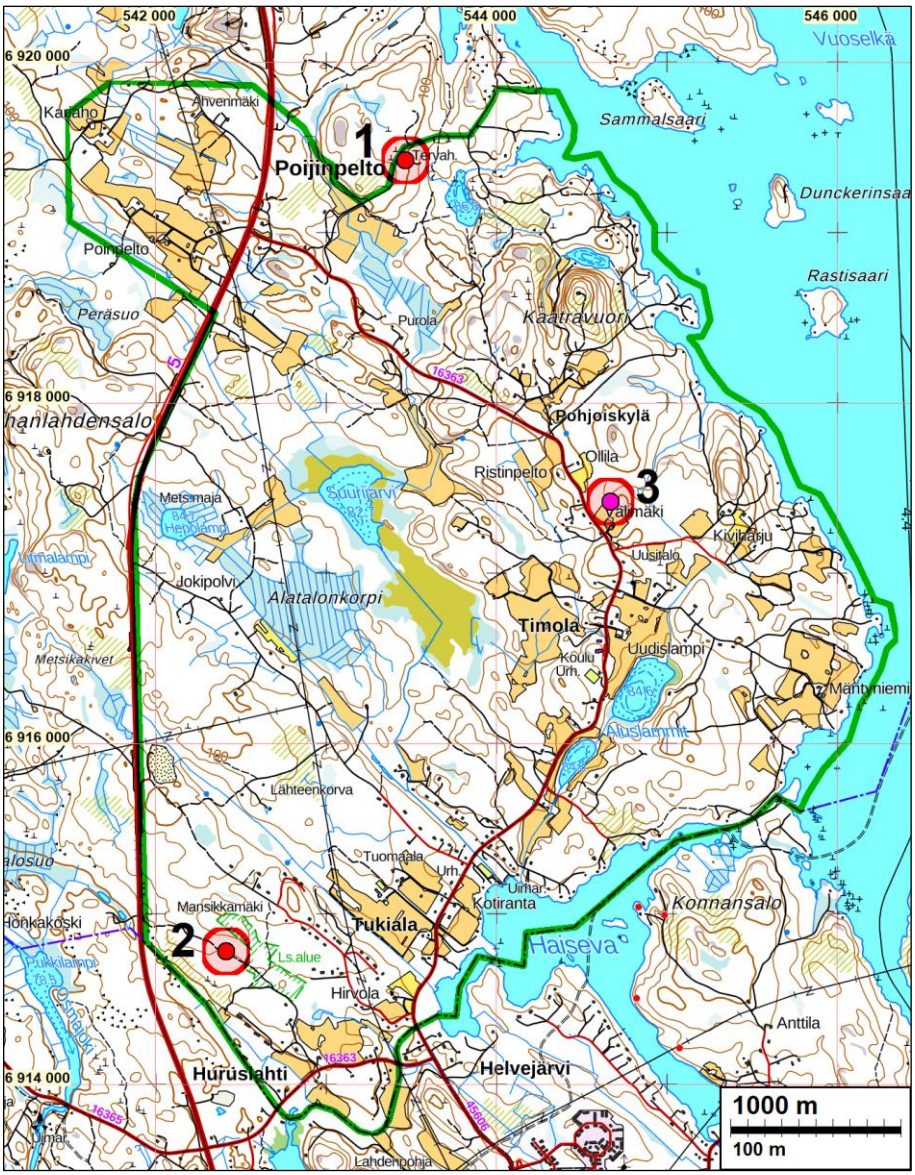
Tulos

Alueelta ei tunnettu ennestään muinaisjäännöksiä eikä muita suojeltavaksi katsottavia arkeologisia jäännöksiä. Alueella on muutama 1980-2000 luvuilla hylätty vanhan viitostien eli vanhan Savontien pätkä, joita ei katsottu suojelemisen arvoisiksi arkeologisiksi kohteiksi. Alueelta löytyi kolme uutta arkeologista kohdetta: muinaisjäännöksiksi luokitellut tervahauta (1) ja kaskiröykkiöt (2) sekä muuksi kulttuuriperintökohteeksi luokitellut maakellarin jäännökset (3).

10.11.2021

Timo Jussila, Timo Sepänmaa

Yleiskartta

Lähteet

Hartmann 1787: Geometrisk Charta öfver Tukiansalo Marcken belägen i Leppevirta Sockn Savolax Nedre Härad uti Cuopio Län. Maanmittauslaitos.

Peruskartat 3234 03 1973, 1989 ja 1998. 3243 01, 1974 ja 1987. Maanmittauslaitos.

Rosberg 1865: Karta öfver Tukiansalo hemmans no 8 egor i Timola by Leppävirta Socken och Kuopio Län. Maanmittauslaitos.
Rosberg 1895: Kartta Sutelan perintötilan no 1 kaikista tiluksista Timolan kylässä Leppävirran pitäjässä, Rautalammin kihlakuntaa Kuopion läänissä. Maanmittauslaitos.
Tuntematon (nimi epäselvä) 1780: Charta öfwer Timola eller Mentuniemi By af Läppäwirda Sochn i Kuopio Län. Maanmittauslaitos.
Tuntematon (nimi epäselvä) 1823: Charta öfver Sutela Hemmanens Ägor uti Menduniemi By af Leppävirda Sokn och Kuopio Län. Maanmittauslaitos.
Wäge Charta öfwer Finland och Norrland, i Biurmans Wägwisare 1743 / 1768.

Muinaisjäännökset

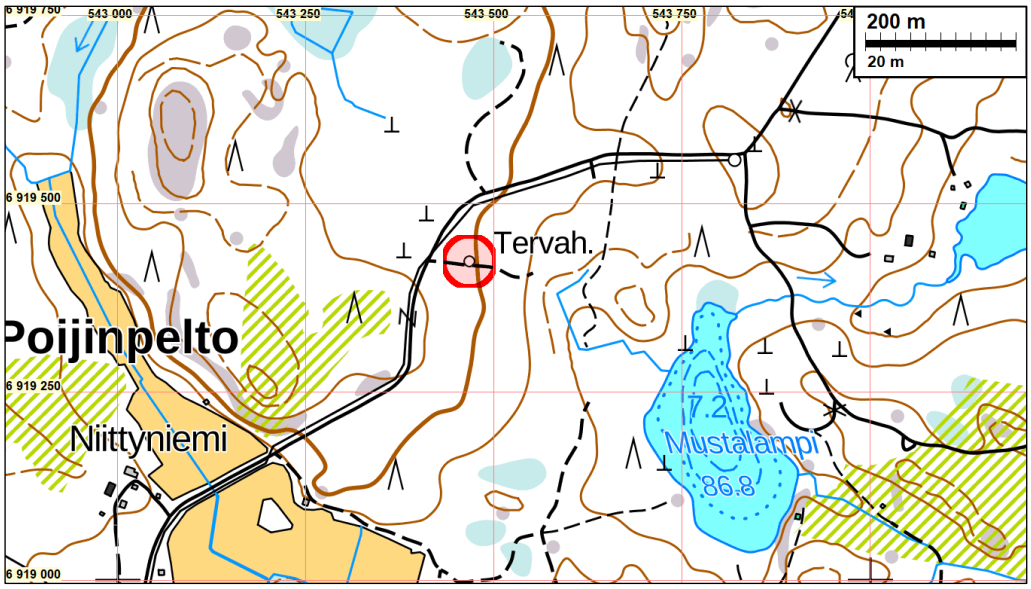
1 Leppävirta Mustalampi

Mjtunnus:
Status: kiinteä muinaisjäännös (sm)
Ajoitus: historiallinen
Laji: valmistus: hiilihauta

Koordin: N 6919424 E 543466

Tutkijat: Sepänmaa ja Partanen 2021

Huomiot: Sepänmaa 2021: Pikkutien varrella, moreenipohjaisessa pusikkoisessa metsämaastossa on neliömäinen kuoppa, koko noin 4 x 4 m, syvyys max, 50 cm. Matalat maavallit ympärillä. Muistuttaa ulkoisesti maa-aineksen ottokuoppaa, mutta pohjalla ja reunoilla on kauttaaltaan parinkymmenen sentin vahvuinen noki- ja hiilikerros. Kyseessä lienee tavallisuudesta hieman poikkeava hiilihauta. On myös mahdollista, että kyseessä on maa-aineksen ottokuoppa, jossa (kasvillisuudelta päätellen) vähintään useita vuosikymmeniä sitten on poltettu hakkuujätettä tai muuta roskaa. Maastokartalla kohdalle on merkitty tervahauta.

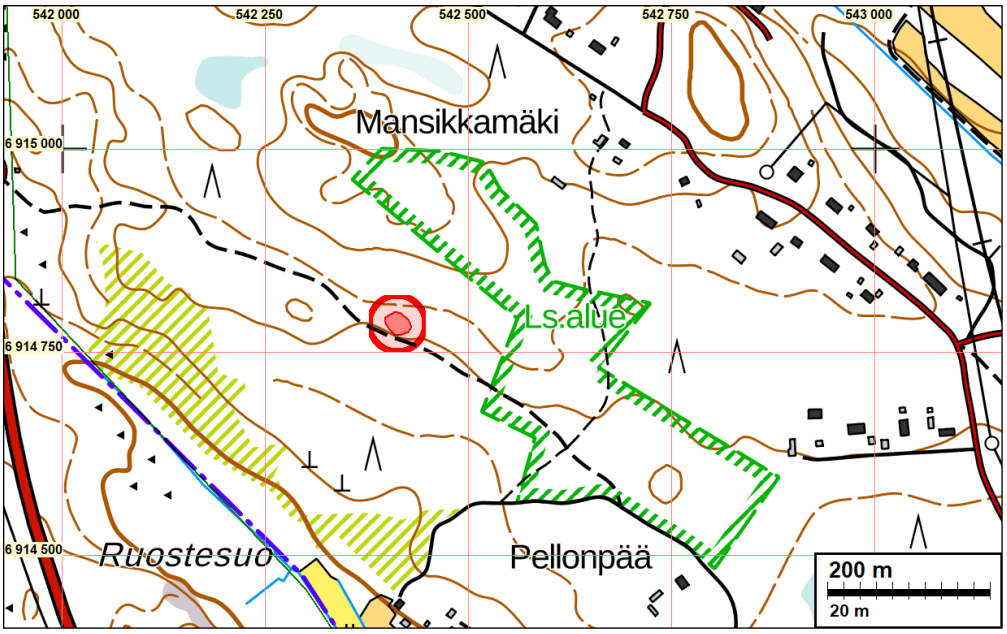
2 Leppävirta Mansikkamäki

Mjtunnus:
Status: kiinteä muinaisjäännös (sm)
Ajoitus: historiallinen
Laji: kaskiröykkiöitä

Koordin: N 6914778 E 542412

Tutkijat: Sepänmaa ja Partanen 2021

Huomiot: Sepänmaa 2021: Kivikkoisella moreenirinteellä melko suppealla alalla 7 kappaletta kivikasoja. Kasat ovat kooltaan 1,5 – 3 metrin välillä, korkeudeltaan 30 – 80 cm. Kyseessä ovat kaskiröykkiöt – missään tapauksessa alueella ei ole voinut olla peltoa. Puusto on pääasiassa kuusta.

Kaskiraunioita (myös kansikuvassa).

Muu kulttuuriperintökohde

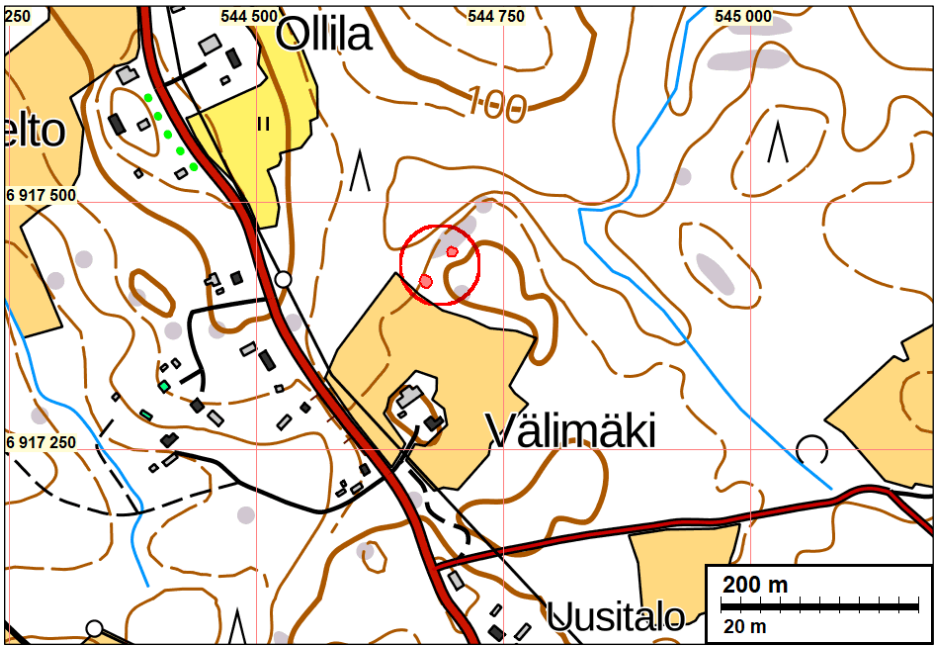
3 Leppävirta Välimäki

Mjtunnus:
Status: muu kulttuuriperintökohde (s)
Ajoitus: historiallinen
Laji: kellarikuoppia

Koordin: N 6917420 E 544671

Tutkijat: Sepänmaa ja Partanen 2021

Huomiot: Sepänmaa 2021: Kolme kellarikuoppaa, sisäosan halkaisijaltaan 1,5 – 3 m, syvyydeltään noin metrin. Osittain kivettyjä. Yksi niistä sijaitsee aivan vanhan maanottokuopan laidalla. Paikalla tapaamamme maanomistaja sanoi tienneensä ne jo lapsuudessaan, yli 60 vuotta sitten, jolloin ne eivät enää olleet kellarikäytössä eikä niiden rakentajia tai rakentamisajankohtaa ollut tiedossa. Koordinaatit:
N 6917421 E 544669, N 6917420 E 544671, N 6917450 E 544698.

Kellarikuoppien jäännöksiä

Kellarikuoppien jäännöksiä